

(ÖZET)

**XVI. YÜZYILIN İLK YILLARINA (1520) KADAR  
ROMEN ÜLKELERİNİN OSMANLI YÖNETİMİNE  
ÖDEDİĞİ HARAÇ**

Mihail P. GUBOĞLU

Önsöz kısmında yazar ham madde, ürün, hayvan, para ve bunun gibi haraç biçimindeki ödemelere gerek Doğuda gerekse Batıda ve tarihin her döneminde rastlandığını belirtmektedir.

Sayısal açıdan veya başka nedenlerle kuvvetlilere gücü yetmeyen uluslar ve ufak devletler etnik varlıklarını bağımsızlıklarını, özgürlüklerini korumak ve devam ettirebilmek için haraç vermek zorunda kalmışlardır.

Arap halifeliği sıralarında haraç geleneğinin halife Ömer (634-644) tarafından başlatılmış olmasına rağmen; haracın yasal ve kurumsal şekli, ancak 8. yüzyılda, Harun-ar-Reşid'in soruları ve telkinlerinden esinlenen Abu Yusuf Yakub (Kitab el Khârac) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Orta Asyada'ki Türkler VIII. ve IX. yüzyıllarda Bağdat'taki Abasî halifeliğine haraç vermişlerdir.

Karpat - Tuna döneminde Romen halkının ecdadı, IV.-VI. yüzyıllarında hunlar ve avarlarla, sonra XI.-XIII. yüzyıllarında peçenek, Romen ve Oğuzlarla ilişkiler halinde bulunduğu sıralarda bu eski Türk uluslarına haraç vermiştir.

Khoniyates'in belirttiğine göre 1204 yılından önce Bizanslılar, Selçuklulara Theba'da dokunmuş 40 adet sırmalı işlenmiş Suriye ipek kumaşı ile 5 kental gümüşü haraç olarak sunmakta idiler.

1243 Köseadağ yenilgesinden sonra başlayan gerileme dönemlerinde Anadolu Selçukluları İran'daki Mongol Hanlığına (İlhan) haraç vermişlerdir. O dönemleri izleyen Osman ve Orhan Hanlıkları da İran'da yerleşen Moğollara (1308 - 1335 yılları arasında) haraç yollamışlardır.

Arazi vergisi yalnız Doğuda olmayıp Batıda da tarihin çok eski günlerine kadar uzanan bir haraç yöntemidir (bk. F. Lor, Bas Empire ve Franklar devrinde arazi nüfus başına kişisel vergilendirme, Paris 1928, 139. sahife baskı II, 1955).

XIV. Yüzyılının ortalarından (1453 ten) sonuna kadar Bizans İmparatorluğu Osmanlılara haraç vermiştir. XIV. yüzyılının ikinci yarısına değin Raguzalılar, Bulgarlar, sırp- lar gibi topluluklar Osmanlı yönetimine haraç yollamakta- ydılar.

İki Tuna prensliği, Eflâk ve Buğdan'ın Osmanlı İmpa- ratorluğuna ödemiş oldukları haraç miktarlarına değinme- den önce yazar, Romen tarihinde haraç sorununun ne ölçü- de araştırılmış olduğunu incelemektedir. Romenlerin Top- kapıya ödemiş oldukları haraç ile ilgili konulara, ayrıntıla- ra girmeden değinen tarihçiler arasında D. Kantemir (1715) vardır. Ondan başka A. D. Xenopol, N. İorga ve Conat. C. Giurescu gibi isim yapmış Romen tarihçiler de bulunmaktadır.

Özel etüdü bir makaleyi konuya hasredenlerden ilk kişi (1975) de M. Berza oldu. Fakat makalenin sahibi ko- nunun derinliklerine inemedi bilgisizlik örneğini vermek- ten başka birşeyi sergileyemedi. Şerban Papacostea haraç- landırılmış Buğdanm XV. yüzyılının ikinci yarısına ait dış siyasetiyle daha çok ilgilenererek Buğdanm Osmanlılara öde- miş oldukları haracın (Lehistan) aracılığı ile gerçekleş- tiğini işaret etmektedir. Araştırma sonucunda izine rastla- yarak şahsen bulduğumuz Topkapı arşivinin bir belgesini M. A. Mehmet yanlışlıkla yayınlamıştır. Türk kaynakla- rına dayanarak bu konu ile ilgili bir makalemi (Paris- 1/1969 da) «Revue des Etudes İslamiques» dergisinde ya- yınladım. 1972 yılından başlayarak 1972-1979 yılları arasın- da romen ülkeleri'nin ödedikleri haracı inceleyen M. Maxim

imzalı bir kaç makale yayınlandı; fakat makalelerde sözü geçen tarafların talep ettikleriyle ödenenler karıştırılmakta, istatistiklerle çizilen grafiklerde söz götürür hatalar görülmektedir. Türk kaynaklarından yararlandığı halde; Osmanlıların romen ülkelerinde uyguladıkları yönetim tarzının özünü kavrayamadığı anlaşılmaktadır. Kullandığı bilgileri içeren «Ruznamçe» serisinden dökümanların yerini saptamakta yardımlarını esirgemeyen Başbakanlık Arşivinin eski Genel Müdürüne ve özellikle onu siyakat yazılarına alıştıran Md. My. Bn. Rukiye Bulut'a makalelerinde şükranlarım bir kaç sözle belirtmek uygun düşerdi kanısındayız.

Türk kaynaklarına başvurarak Cemil Tahsin bir makalesinde XVII. yüzyılında Buğdanın haraç yükümlülüğünü anlatmıştır. Gerçeklere uygun ve güzel yazılmış bir makalesinde V. Veliman, XVI. yüzyılın ortalarında (1552 de), Buğdanın haraç durumunu kanunî Sultan Süleyman'ın fermanına (İaşı 1980) dayanarak incelemiştir.

Bu alanda isim yapmış Franz Babinger, tarafımızdan bulunarak Romenceye çevrilmiş Oruç'un (urudj'un) tarihi dergisinin bölümlerinden esinlenerek ilk haracın 1394 yılında meydana gelen Arges Rovine savaşını izleyen tarihte Eflâk Beyi İhtiyar Mircea tarafından ödendiğini öne sürmüştür.

P. P. Panaitescu, hiçbir inandırıcı belgeye dayanmadan, Eflâk Beyliğinin ilk haracının Türklere merbut ve 1394-1398 yılları arasında Eflâk'ın bir kısmı olan Hâlâbnik - kule/Turnu'yu yönetmiş bulunan «Uzurpator» Vladislav I zamanında ödendiğini sanmaktadır.

Sahte bir belgenin (1773 Fokşani) haraç geleneklerini yansıtarak verdiği bilgilere bakılırsa ilk ödenen harac 2000 «çil para», yani 2000 Düka olmuştur.

Ankara savaşından sonra 1417 yıla kadar Eflâk Topkapıya haraç olarak hiçbir miktar ödememiştir. Fakat I. Mehmet Çelebinin Tuna seferinden (1416-1417/819 H) sonra başlamak üzere Eflâk Osmanlı İmparatorluğuna düzenli bir biçimde haracını vermiş ve yine geleneğin icablarına göre, başlangıçta 3000 «çil para» miktarını aritmetik kat sayısı sınırları içinde yavaş yavaş artırarak ödemıştır. 1444,

1449 ve 1451 tarihlerinde Osmanlı İmparatorluğun Macaristan ve Sırbistanla aktetmiş olduğu anlaşmalarda Eflâkın Sultan 2. Murada, haraç ödemekle yükümlü olduğunu görmekteyiz. Donado de Lezze'nin yazdıklarına bakılırsa günün geleneklerine uyarak Eflâk, sultan 2. Mehmede 10.000 altın ödemekteydi; fakat bu rakamın biraz abartılmış olduğunu gözden uzak tutmamak gerekmektedir.

Topkapı sarayı arşivindeki belgelere (E. no. 5995/6995?) göre Eflâkın Osmanlı İmparatorluğuna aşpri olarak ödedikleri tam ve açık biçimde belirtilmiştir : 500.000 aşpri (1471-1472/876 H), - 600.000 aşpri (1475/879 H), - 700.000 aşpri, - 14.000 macar florini (1480/884 H.), - ve Neagoe Basarak yönetimi sırasında (1512-1521) tekrar 700.000 aşpri.

Buğdana gelince, bu beylik 1455 yılma gelinceye kadar haracını yalnız «peşkeş» adı altında armağan şeklinde sunmuştur (slavca : danc). 1456 ilk baharında, 9 Haziran gününden önce Petru Aronun Buğdan vekilharcı Mihul (Mihail'in) aracılığıyla 2. Mehmedin hazinesine 2000 Macar altını yatırmıştır.

Buğdanın gelirini hatırı sayılır ölçüde artıran Chilia (tk. Kili) kalesinin ele geçirilmesinden sonra şubat 1465 ve Mart 1465 aylarından itibaren bu miktarın 3000 altına yükseltildiği sonucuna varılabilir. 2. Mehmetle Büyük Ştefan arasındaki «Barış Akti» (sulhnamede) varılan anlaşmaya göre Buğdanın vereceği haraç 3000 altından 6000 altına çıkarılmaktadır ; fakat bu durum 2. Mehmedin hükümdarlığının son yılma değin (m. 3 Mayıs 1481)'e kadar sürmüştür.

Topkapı arşivinin belgelerine dayanarak 2. Bayazıt (1481 - 1512) yönetimi süresince ve hatta (1512 - 1520) yılları arasında, 1. Selimin idaresi sırasında bile Buğdanın Topkapıya ödediği yıllık para tutarı 5000 altındır. Şu halde M. Berzanın yazısında belirtmiş olduğu 4000 - 8000 altın gerçeğe uymayan rakkamlardır.

Yazısının bir bölümünde J. W. Zinkeisen, Türk Tarihçisi T. Gökbilginin (1957) düşüncelerine katılarak, 1503 tarihli Türk - Macar Andlaşmasında Eflâk ve Buğdan ile birlikte, Transilvanyanın da Osmanlılara haraç verme yüküm-

lülüğüne sokulduğu savının büyük bir hata olduğunu yazmaktadır.

Transilvanya (Erdel - Ardeal)'m Topkapıya yılda 10.000 altın ödemeye başlaması ancak 1541 yılından sonradır. Bu bilinen bir gerçektir. Aynı yazar, doğrudan doğruya Türklerin yönetimi altında bulunan Romanyanın Dobruca, Braila, Giurgiu - Turnu, Banat, Crişma gibi bölgelerinde yaşayan romen halkının Osmanlı Devletine cizye ödemekte olduğunu belirtiyor.

Bu konunun derinliklerine inerek incelemelerde bulunanlar arasında, özellikle Bulgaristan açısından araştırma yapan E. Nedkov (Sofya) ve Osmanlı İmparatorluğu açısından konuyu inceleyen Hamid Hacıbegic (Bosna Saray) olmuşlardır.

Fakat bütün bunlara rağmen «Osmanlı İmparatorluğunda Haraç» çözümünü dolayısıyla araştırmacısını bekleyen bir konudur.

Kanunî Sultan Süleyman'ın tahta geçtiği tarihe kadar Eflâk Buğdanla ilgili tazminatın analizi ve haracın gelişmesi incelenirken; tarihçilere bir seri nüshaları sunulmakta ayrıca Türkçe belgeler eklenmektedir. Böylece, isim yapmış Romen tarihçileri arasında geniş tartışmalara neden olan konu işlendiği zaman yazının sonuna Osmanlılarla Romen ülkeleri arasında geçtiği söz edilen «Eflâk Ahitnameleri (1391 - recte 1394/95) ve Buğdan Ahitnamesi (1511)» ek olarak sunulmaktadır. «Ahitname» adıyla anılan bu belgelerin bir rastlantı eseri olarak meydana çıkarılması romen tarihinde bir dönemin kilidi sayılan sorunu çözüme kavuşturacaktır. Ashında bütün yanlışlar Romen tarihçilerinin, iki anlama gelebilen «Ahitname» lerle «Kapitülasyon» ları ayırtetmekte güçlük çekmelerindedir, çünkü gerçekte «Kapitülasyon» gayri müslimlere, hristiyanlara bahşedilen imtiyaz ve ruçhandan başka şey değildi.

Yazar, XVI. yüzyıldan başlamak üzere bitimine kadar Osmanlı İmparatorluğu ile Romen ülkeleri arasındaki haraç ilişkilerini inceleyen bir yazıyı sunacağını vadederken; aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu devresinde haraç sorununun gün ışığına çıkarılması gereğini de vurgulamış olmaktadır.